

Éltető Andrea*

A spanyol válság elhúzódása és a válságkezelés tapasztalatai, 2014

Az Európai Unió déli perifériája 2010-től került igazán mély gazdasági válságba. A görög adósságválság megrengette a nemzetközi befektetők bizalmát más déli tagállamok iránt is. Spanyolország adósságfinanszírozása is egyre nehezebbé vált, s eközben a gazdaság szinte minden területén sokasodtak a problémák, magasra emelkedett a munkanélküliek száma. Spanyolországban tehát a válság sokáig és jelentősen éreztette hatását, a beruházások és a fogyasztás nem nőtt, a termelés zsugorodott. 2008 óta először végre 2013 második felében nem csökkent a GDP, kismértékű növekedés volt tapasztalható. A munkanélküliség tovább nőtt, de e növekedés üteme valamelyest lassult. A lábadozás jelei tehát talán mutatkoznak, de a beteg még nagyon gyenge. A tanulmányban bemutatjuk a spanyol gazdaság jelenlegi helyzetét, különös tekintettel a két legproblémásabb területre, a bankszektor és a munkaerőpiac állapotára, valamint az egyedül pozitívan teljesítő külgazdaságra.

Makrogazdasági helyzetkép

2014 elején a Spanyolországra vonatkozó makrogazdasági előrejelzések derülátóbbak voltak a szokásosnál. Az IMF januárban az előző év októberi prognózisához képest (0,2%) feljebb, 0,6%-ra jósolta a spanyol GDP éves növekedését 2014-re¹. Ennek indoklása az volt, hogy a fellendülés előtti fékek elhárultak és a konszolidáció jó úton halad. A JP Morgan bank hasonlóképpen pozitív kilátásokkal kecsegtetett.² Az Európai Bizottság és a hazai előrejelzések is a korábbinál nagyobb, 1%-os növekedéssel számolnak (European Commission, 2014, Funcas, 2014).

Valóban, 2013-ban pozitív irányú elmozdulás történt néhány területen. Mint ahogy azt a Bizottság ősszel készített „AlertMechanismReport”-ja is megállapítja (European Commission, 2013), leginkább a folyó fizetési mérleg javulása tekinthető ennek, továbbá az is jó, hogy folytatódik a háztartások és a vállalatok adósságkezelése. Javult a bér-versenyképesség is. Mindazonáltal a makrogazdasági egyensúlytalanságot jelző eredménytáblát (*scoreboard*) tekintve a spanyol gazdaság legkomolyabb problémái fennmaradtak: a magas államadósság, a negatív nettó befektetői pozíció és a magas munkanélküliség³. A spanyol nettó nemzetközi befektetési pozíció (*net international investment position*, NIIP, a nem rezidensekkel szemben fennálló pénzügyi követelés és tartozás állomány egyenlege) is tükrözi az eladósodást. A NIIP-re vonatkozóan egyébként az EU makrogazdasági egyensúlytalansági eljárása -35%-ban határozta meg a határértéket⁴. A spanyol NIIP 2000-ben volt utoljára e határérték körül, azóta folyamatosan romlott, s az Eurostat adatai szerint 2012-re elérte a GDP -91,4 százalékát.

A spanyol államháztartási hiány lassanként csökkent a 2009-es csúcsról, az államadósság viszont folyamatosan nő (1. ábra). Mindeközben a stagnáló gazdaság miatt az államháztartás

* A szerző az MTA KRTK Világgazdasági Intézetének tudományos főmunkatársa, kutatócsoport-vezető.

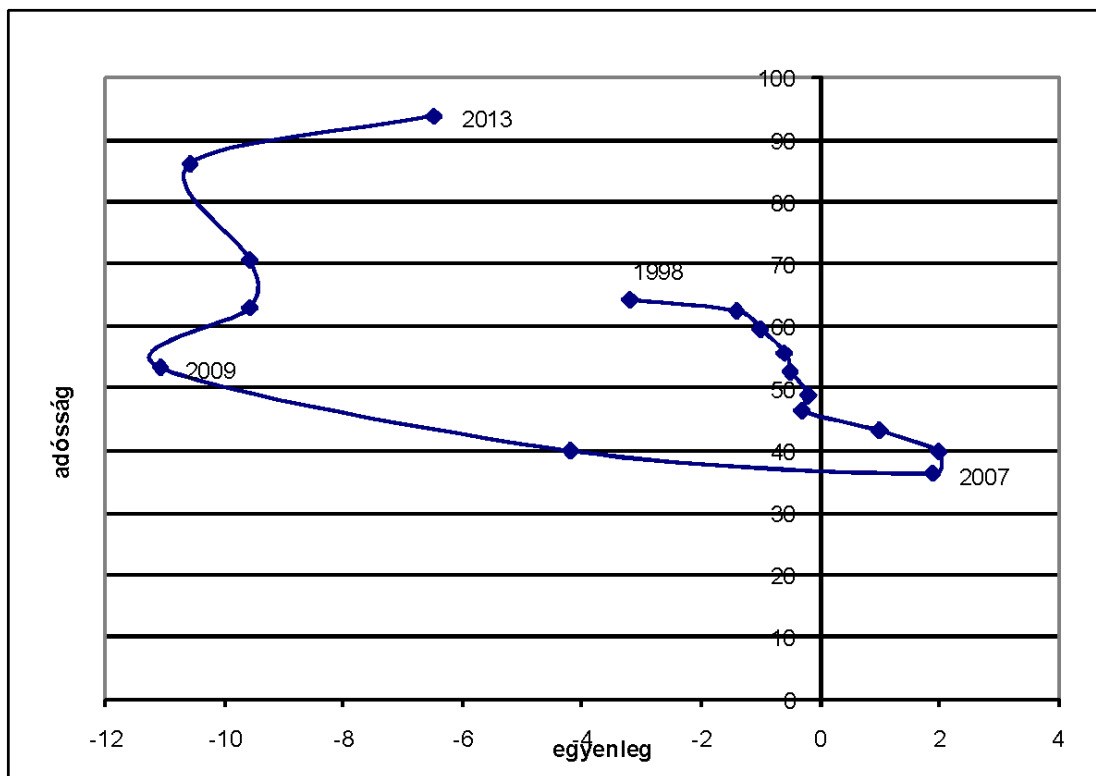
¹http://elpais.com/elpais/2014/01/21/inenglish/1390321137_541209.html

²<http://estaticos.expansion.com/opinion/documentosWeb/2013/01/10/jpmorgan.pdf>

³http://ec.europa.eu/economy_finance/indicators/economic_reforms/eip/sbh/index.cfm

⁴A riasztási mechanizmusról szóló jelentés a Stabilitási és Növekedési Egyezmény megújítását, illetve kibővítését szolgáló hatos jogszabálysomag 2011. december 13-i hatálybalépésének a következménye. A makrogazdasági egyensúlyhiányok megelőzésére és kiigazítására létrehozott új felügyeleti eljárás (Macroeconomic Imbalance Procedure) beleilleszkedik az európai szemeszterbe, s első lépése az egyensúlyhiány korai felismerését és nyomon követését megkönnyíteni hivatott riasztási mechanizmus. Ez több külső és belső versenyképességi makrogazdasági mutatót tartalmazó értékelő táblát (*scoreboard*) ad a tagállamokra nézve. A mutatók legtöbbje három éves átlagot, vagy korábbi évekhez viszonyított csökkenést fejez ki. Adatok elérhetők: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/excessive_imbalance_procedure/imbalance_scoreboard.

bevételei 2007 és 2012 között 13,4%-kal zsugorodtak, kiadásai viszont 19,2%-kal gyarapodtak. A kiadások növekedése a megugrott munkanélküliség és az öregedő népesség (nyugdíjkiadások) következménye. A spanyol kormány eddigi nyugdíjreformja nem tűnik elégségesnek, és további reformok szükségesek az adózás terén is.



Forrás: Eurostat

1. ábra. Az államadósság és az államháztartási egyenleg alakulása, 1998–2013

A spanyol kormány 2013 májusában a korábbi tervekhez képest két év haladékot kapott az Uniótól, vagyis csak 2016-ra kell 3% alá szorítaniuk az államháztartási hiányt. Cserébe viszont részletes konszolidációs terveket kért a kormánytól a Bizottság. Az államháztartás hiánycélja 2013-ra a GDP 6,5%-a volt, de elemzők szerint a végleges adat ennél magasabb lesz. Az államháztartás három fő területének egyikét sem könnyű rendbe tenni: a központi kormányzat, az autonóm régiók és a társadalombiztosítási rendszer is egyensúlytalanságokkal küzd.

A központi kormányzat 2012. évi államháztartási deficitjének végleges száma a GDP 4,24%-a lett. 2013-ban az általános hozzáadottértékadó-bevételek nőttek, de a személyi jövedelemadóból származó bevételek csökkentek, a hiány így a GDP 3,8%-a lett az előzetes számok szerint. Az autonóm régiók 2012-ben komoly konszolidációs erőfeszítéseket tettek, de továbbra is jelentős különbségek vannak közöttük. Ezt felismerve a spanyol pénzügyminisztérium 2013-ban már különböző hiánycélokat állított fel számukra. Valencia, Murcia, Katalónia és Andalúzia mutatta ki a legnagyobb hiányt 2012–2013-ban, nekik lesz a legnehezebb 2014-ben a konszolidáció.

A társadalombiztosítás bevételei a válság következtében radikálisan csökkentek, 2008-hoz képest 2012-ben 10,6 milliárd euróval kevesebb járulékbefizetés történt. Ugyanakkor nőttek a munkanélküli segélyek és nyugdíjkifizetések, s összességében a szociális kiadások 24,7%-kal emelkedtek (López-Jiménez, 2013). 2010 óta már a társadalombiztosítási tartalékalapból fizetik a nyugdíjakat, de ha ez az eddigi ütemben folytatódik tovább, akkor a tartalékok 2019-

re kimerülnek. Ezért a kormányzat 2011-ben, három évtized különféle kisebb reformjai után döntött a nyugdíjkorhatár fokozatos felemeléséről (2027-ig 67 évre), a nyugdíjszámítási periódus 15-ről 25 évre emeléséről és a nyugdíjak fogyasztói árindexhez kötöttségének megszüntetéséről. Ugyanakkor további reformok szükségesek, hiszen előrejelzések szerint a jelenlegi 9 milliőról 15 millióra nő a nyugdíjasok száma 2050-re, miközben a munkaképes korú lakosság nagyjából ugyanannyi marad.⁵ A kormány megbízásából szakértői javaslat készült az ún. „fenntarthatósági tényező” bevezetéséről a nyugdíjrendszerbe, ami kettős mechanizmuson alapul. Az egyik a „generációs kiegyenlítő tényező”, mely szerint a várható élettartam növekedése negatív előjellel beépül a nyugdíjak számításába, a másik pedig az „éves újraértékelési tényező”, ami figyelembe veszi a társadalombiztosítási rendszer bevételeit és kiadásait. Parlamenti és társadalmi vita előtt áll még a javaslat, de ha a fenntarthatósági tényező beépül a nyugdíjrendszerbe, akkor talán befejeződik a nyugdíjreform (Herce, 2013).

A spanyol államadósság 2013-ban a GDP 93,7%-a volt, első alkalommal magasabb, mint az eurózóna átlaga.⁶ Az államháztartás adóssága előrejelzések szerint 2016-ig még nőni fog. Az autonóm régiók eladósodottságának kezelésére a spanyol kormány 2012 júliusában létrehozott egy 18 milliárd eurós Regionális Likviditási Alapot, amelyből a megszoruló régiók segítő hitelt kérhetnek. Az alapot az Állami Hitelintézet kezeli, tőkéjének egyharmadát a spanyol szerencsejáték vállalatától (lottó) csoportosítják át. A hitel feltétele a szigorú ellenőrzés, és a tervek nem teljesítése esetén a spanyol kormány beavatkozhat az adott régió költségvetésébe. A Regionális Likviditási Alapból kilenc régió már támogatásban részesült (Éltető, 2012).

A spanyol államadósságban számottevő (55%) volt a külföldiek szerepe 2010-ben. Ez 2012-ben az ország iránti bizalommal együtt megfogyatkozott (35%-ra), majd 2013 második felében ismét nőtt, 43,7%-ra⁷. A jelentős külföldi eladósodás finanszírozása nagyobb probléma, mint a hazai kezekben levő nagy államadósságé. (Olaszország esetében például ezért nem kellett „mentőcsomag”). Az utóbbi esetében az országon belüli újraelosztás arányai változnak meg, ha nőnek a kamatok, de a külföld felé adósodás esetén a kormány erőforrásokat visz ki az országból, ahol az általános jólét csökken (Gros, 2013). A hazai eladósodottság mérséklésére a kormány általában vagy újabb adókat vet ki, vagy „elinflálja” az adósságot. Spanyolország esetében az adókivetés megtörtént, az infláció viszont alacsony (a fogyasztói árindex 2013 folyamán hónapról hónapra esett, az év végén történelmi mélységben, 0,3%-on állt)⁸.

Összességében véve ahhoz, hogy Spanyolország elérje a 2008 eleji GDP-je szintjét, optimista becslések szerint is még legalább három év szükséges (Álvarez et al., 2014). A GDP-hez egyre növekvő mértékben járul hozzá a kivitel, ami egyrészt a belső tényezők gyengélkedésére utal, másrészt az export bővülésére.

Külgazdasági szektor

A spanyol kivitel három éve rendületlenül növekszik. A spanyol gazdasággal foglalkozó elemzések egyöntetűen az exportot nevezik meg, mint a lassanként beinduló növekedés motorját. A spanyol áruk és szolgáltatások kivitele 2008 óta 21%-kal emelkedett, s immár a GDP 34%-át tette ki 2013-ban (a korábbi 25% helyett)⁹. A spanyol export az uniós tagállamok felé is bővült, de még nagyobb ütemben gyarapodott az EU-n kívüli országok felé (2. ábra).

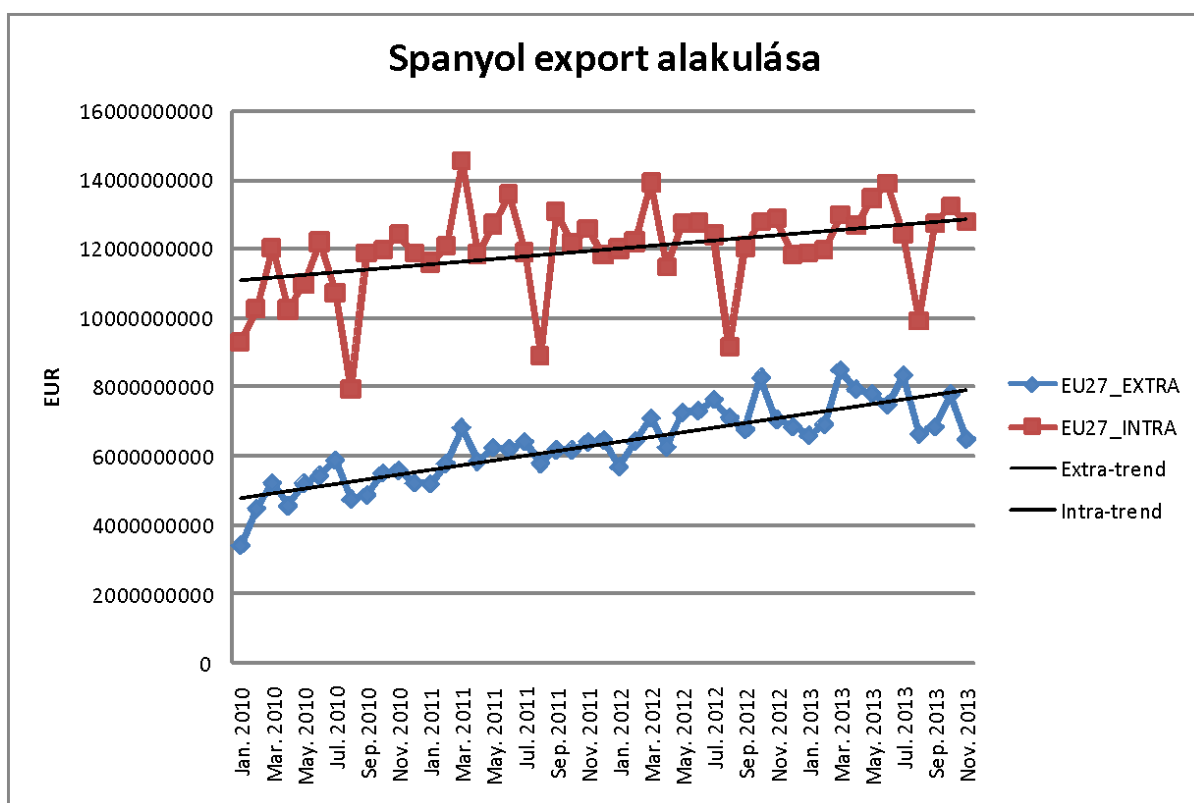
⁵<http://www.voxeu.org/article/sustainability-factor-spanish-pensions>

⁶http://economia.elpais.com/economia/2014/02/17/actualidad/1392627220_817904.html

⁷ A spanyol jegybank adatai szerint.

⁸ Spanyol Statisztikai Hivatal adatai: <http://www.ine.es/daco/daco42/daco421/ipc0114.pdf>

⁹ Chislett, 2013.



Forrás: Eurostat

2. ábra. A spanyol kivitel az EU és nem-EU térségek felé

Spanyolország legfontosabb exportpiaca még mindig Franciaország, Németország, Olaszország és Portugália, de az 1. táblázatból látszik, hogy a hagyományos célországok aránya csökkent a kivitelben, és nőtt például Marokkó, Törökország, Algéria, Kína, Svájc aránya. Az EU27 részesedése a kivitelben 63,5%-ra apadt öt év alatt. Más tagállamokhoz hasonlóan Spanyolország esetében is van tehát egy bizonyos „kifelé fordulás” az Európai Unióból a válság hatására.

1. táblázat. A spanyol kivitel földrajzi megoszlása (%)

	2007	2012
Franciaország	18,82	16,29
Németország	10,76	10,63
Olaszország	8,91	7,48
Portugália	8,66	7,05
UK	7,73	6,34
USA	4,00	3,92
Hollandia	3,27	3,11

Belgium	2,82	2,79
Marokkó	1,61	2,29
Törökország	1,58	2,06
Svájc	1,29	2,01
Kína	1,14	1,65
Lengyelország	1,32	1,56
Algéria	0,73	1,50
Mexikó	1,70	1,42
Oroszország	1,12	1,28
Brazília	0,70	1,22
EU27_EXTRA	29,23	36,43
EU27_INTRA	70,77	63,57

Forrás: saját számítások az Eurostat adatai alapján

Az exportáló spanyol vállalatok száma 10%-kal nőtt 2010 és 2012 között, 2007 óta pedig 40%-kal (IMF, 2013). A multinacionális cégeken kívül a kisebb vállalatok is keresik a lehetőségeket Latin-Amerika, Afrika, sőt Ázsia felé is. Sőt, az adatokat jobban megnézve kiderül, hogy igazán a kisebb, „szerencsét próbáló” exportőrök száma emelkedett, mert az évi 50 ezer euró felett exportáló vállalatok száma csak 3,8%-kal lett több 2007 és 2012 között (García-Canal, 2013). A rendszeresen exportáló vállalatok köre viszont nem bővült. A kivitel volumenét, értékét tekintve a vállalati szerkezet koncentrált. Az igazán nagy exportőr spanyol vállalatok száma mindössze 4777, és ezek teszik ki a kivitel 86%-át¹⁰. Ezek a nagyvállalatok néhány ágazatból kerülnek ki: autóipar, üzemanyag, acélipar és vegyi-gyógyszeripar. Ezek közül a legfontosabb az autó- és autóalkatrész szektor ahol számos multinacionális leányvállalat található. A legtöbb ágazatban van tehát néhány sikeres és produktív vállalat, amelyek a spanyol kivitel motorjai, s emellett számos kis- és középvállalat próbálkozik a külpiacokon kisebb tételben és eseti jelleggel. A spanyol kivitel több mint egyharmada a globális értékláncokon belül termelt ipari félkész termék, alkatrész (Chislett, 2013).

2. táblázat. Főbb termékcsoportok aránya a spanyol kivitelben (2012, százalék*)

	EU-ba		EU-n kívülre
Közúti járművek	17,67	Kőolaj termékek	14,25
Gyümölcsök, zöldségek	7,86	Közúti járművek	8,68
Kőolaj termékek	6,29	Gyógyszerek	5,25
Gyógyszerek	4,20	Általános ipari berendezések	4,78
Villamos gépek, alkatrészek	4,12	Vas és acél	4,13

¹⁰García-Canal, (2013)

Vas és acél	3,59	Villamos gépek, alkatrészek	3,39
Ruházati termékek	3,49	Áramfejlesztő berendezések	3,23
Egyéb fémtermékek	3,21	Ruházati termékek	3,19
Áramfejlesztő berendezések	2,82	Egyéb szállítóeszközök	3,11
Általános ipari berendezések	2,68	Nemfém ásványi feldolg. Termékek	2,89

**Az adott földrajzi csoport felé irányuló teljes export százalékában.*

Forrás: Eurostat, saját számítások

Az EU-ba és az EU-n kívülre irányuló spanyol export áruszerkezete némileg eltér, de nem jelentős mértékben (2. táblázat). A főbb kiviteli árucsoportok nagyjából ugyanazok, csak arányuk más. Az EU-n kívülre a legnagyobb exporttermék a finomított kőolaj (az EU-n kívüli kivitel 14%-ka) ezenkívül a közúti járművek, gyógyszeripari termékek és különféle gépek, berendezések számottevőek. Az EU-ba szállított legfontosabb termékcsoporthoz a közúti járművek (17,6%) s ez egyébként 2007-ben még 25% volt, tehát a válság nyomán súlya visszaesett. 2007-hez képest nőtt viszont a finomított kőolajtermékek aránya az EU-ba irányuló exportban (2%-ról 6,3%-ra). A második legfontosabb export-termékcsoporthoz a zöldség-gyümölcs, ami az Unión kívüli főbb kiviteli termékek között nem is jelenik meg.

Ahhoz, hogy a spanyol kivitel hosszabb távon is a fellendülés motorja legyen, a vállalati versenyképesség tartós javulása kellene. Pozitív jelenség, hogy a vállalati nemzetköziesedés folyamata erősödött és a spanyol gazdaság versenyképessége javult az egységnyi munkaerőköltségek tekintetében. Kérdés azonban, hogy a hazai piachoz szokott kisebb vállalatok tartósan meg tudják-e vetni lábukat idegen területeken. Húsz év mutatói alapján az exportáló spanyol cégek több tekintetben különböznek a nem exportálóktól, az exportőrök termelékenyebbek, több bennük a külföldi tulajdon, több magasan szakképzett munkaerőt alkalmaznak és kevésbé eladósodottak, mint a nem exportálók (Correa-López-Doménech, 2012).

A spanyol termékek relatív kis része magas technológiájú. A spanyol K+F-re fordított állami kiadások évtizedek óta a GDP 1,3%-ka körül mozognak, és a közoktatási mutatók tekintetében sem tartozik az ország az Unió legjobbjai közé. Egyesek szerint tehát Spanyolország lesz az EU középkategóriás termékeinek termelési központja, az „eurózána Kínája” (Artus, 2013). Talán ebbe az irányba mutat, hogy 2013-ban a külföldi működőtőke-befektetések megélnélkültek, számos autóiipari multinacionális cég (Ford, Iveco, Seat, Nissan, Mercedes, Peugeot) bejelentette spanyol végeinek további fejlesztését összesen 3 milliárd euró értékben, ezzel kb. négyezer új állást teremtve a következő években.¹¹

Az import korábbihoz hasonló erős növekedésével középtávon valószínűleg nem kell számolni, mert annak az alapja az építőipari boom volt. A spanyol építőipar aránya a GDP-ben 12,5%-ról 5% alá esett vissza a válság következtében (Morgan Stanley, 2013). Mindazonáltal, a növekvő beruházás, termelés és export importigénnyel is jár, tehát várható a behozatal bizonyos mértékű emelkedése. A globális értékláncokon belüli termékmozgások alapján a különböző alkatrészek importja már eddig is fontos volt. Egyébként az Unión kívüli spanyol importban jelentős és növekvő arányt (44%-ot) képviselnek a kőolaj- és földgáztermékek, Spanyolország nagymértékben függ a külföldi energiaforrásoktól.

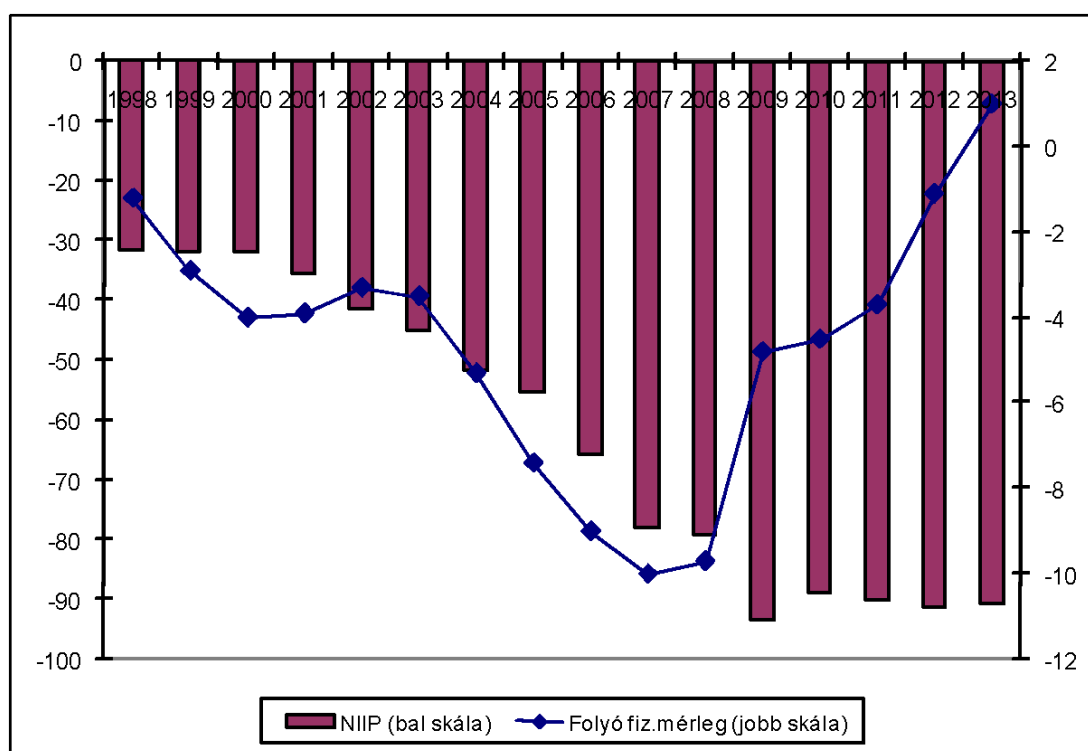
Az kivitel erősödése hozzájárul (becslések szerint mintegy 60%-kal¹²) a folyó fizetési mérleg

¹¹ A Ford például bezárja belga és angol üzemait és a valenciai üzemébe telepíti több típus gyártását.
<http://www.madridemprende.com/index.php?q=firme-apuesta-por-espaa-en-2013-por-parte-del-sector-automovilistico-internacional>

¹² http://lacaixaresearch.com/detail-news?lastnewsportal_articleData=166656%2C10180%2C1.1

látványos javulásához (3. ábra). 2007-ben még rekord méretű, a GDP 10%-át kitevő deficitet regisztrált a spanyol folyó fizetési mérleg, s 2013-ra már többlet keletkezett (amire két évtizede nem volt példa). A korábbi évtizedekben háromszor is volt már példa a folyó fizetési mérleghiányának visszalendülésére (1977, 1983, 1992), de ez alkalmakkor egyrészt jóval kisebb hiányról volt szó (a GDP 2–4%-a) másrészt a javulás a peseta leértékelésének következménye volt (IMF, 2013).

Mint említettük, a nettó nemzetközi befektetők pozíció még mindig erősen negatív, s ez sérülékennyé teszi az országot a külső sokkokra és a befektetők hangulatra. Ha a folyó fizetési mérleg tartósan pozitív tudna maradni, akkor a nemzetközi befektetők pozíció is javulni tudna. Mindehhez azonban a hazai versenyképesség javulását fenn kell tartani, az exporttermékek körét nem ártana bővíteni, s a külső piaci konjunktúrának is kedvezően kell alakulnia. 2013 végén mindenesetre a kivitel kissé veszített lendületéből, mivel az EU-n kívüli régiókban a kereslet visszaesett (BBVA, 2014). Ezt a turizmusból származó bevételek egyelőre kompenzálni tudták. 2013-ban rekordszámú (60,6 millió) turista érkezett az országba, s ezzel Spanyolország a világ harmadik legkedveltebb célpontja volt.¹³



Forrás: Eurostat

3. ábra. A nettó befektetők pozíció és a folyó fizetési mérleg alakulása

2013 végén a spanyol kivitel növekedési üteme némileg lassult, a feltörekvő piacok keresletének csökkenése miatt. Az euró árfolyamának erősödése sem hatott általában kedvezően a spanyol exportra.

A következőkben a spanyol válság egyik legproblémásabb területét, a bankrendszer helyzetét mutatjuk be.

Bankrendszer

¹³ Az első Franciaország (83 millió látogató) és USA (67 millió).

http://economia.elpais.com/economia/2014/01/21/actualidad/1390296776_081511.html

Mivel a spanyol bank- és takarékpénztári rendszer jelentősen részt vett az olcsó hitelezésben a gazdasági boom idején, a válság itt komoly problémákat okozott. A vidéki takarékszövetkezetek rendszerét és működését át kellett alakítani. 2009 júniusában létrehozták a Bank-Átszervezési Alapot (*Fondo de Reestructuración Ordenada Bancaria*, FROB), amely 9 milliárd euró tőkével indult (ezt később felemelték 15 milliárdra). Az alap feladata a működésképtelen intézmények átvétele és a takarékpénztárak fúzióinak segítése (Éltető, 2012). A válság elhúzódását nehezen viselték a pénzügyi intézetek, többen állami megmentésre szorultak. 2012 elejére nyilvánvalóvá vált, hogy a spanyol kormány önerőből már nem tudja a bankok kellő feltőkésítését megoldani.

A spanyol bankrendszer az EFSF (később ESM¹⁴) –en keresztül pénzügyi segélyprogramban részesült. Spanyolország hivatalosan 2012 júniusában kérte a pénzügyi segítséget, s kapott egy 100 milliárd eurós hitelkeretet. A hitelezés feltételeit „*Memorandum of Understanding*”-ben rögzítették, s teljesítését szabályos időközönként ellenőrzik. A memorandum négy csoportba osztotta a spanyol bankokat: a 0. csoportba tartoznak azok, amelyekkel nincs teendő; az 1. csoportba azok, amelyeket már addig államosítottak¹⁵; a 2. csoportba azok a bankok tartoznak, amelyeknek tőkeinjekcióra van szükségük, de magán úton, a piacról ezt nem tudják beszerezni; és a 3. csoportba azok, amelyeknek szintén tőkére van szükségük, de állami segítség nélkül ezt a piacon meg tudják szerezni.

Az első részletet, 39,468 milliárd eurót 2012 decemberében utalt át az EU az 1. bankcsoport feltőkésítésére és az állami eszközkezelő részére. A második, mindössze 1,865 milliárd eurós összeget 2013 februárjában kapta meg Spanyolország a 2. bankcsoport feltőkésítésére. Összesen Spanyolország tehát 41,3 milliárd eurót használt fel a keretből, átlag 12,5 éves lejáratú hitelek formájában. Mivel a hitelt kezelő FROB állami szerv, ez az ESM-hitel a spanyol államadósságot növeli (a GDP 4%-ával), kamatai pedig az éves államháztartási hiányba számítanak bele¹⁶. 2013 decemberében került sor a pénzügyi segélyprogram ötödik felülvizsgálatára, értékelésére, s ezzel a program le is zárult.¹⁷ Az IMF és az EU is pozitívan értékelték a spanyol bankkonszolidációt, a memorandum teljesítését és a bankfelügyeletet. Az értékelések szerint a pénzügyi stabilitás javult és a befektetői bizalom nőtt.

A memorandum írta elő a külső eszközkezelő vállalat létrehozását is, ami egyrészt megszabadította a bankokat nem teljesítő hiteleiktől, másrészt az ingatlanpiaci árakat alkalmazkodásra kényszerítette. 2012 novemberében jött létre tehát a „rossz bank”, vagyis az állami eszközkezelő, a SAREB. Az eszközkezelő intézmény legfeljebb 15 évig állhat fenn, s az állami részesedés (FROB) aránya benne 45%, a többi részvényesek tulajdona. (Mivel ideiglenes és többségében magánintézmény, ezért a SAREB pénzügyi tevékenysége – hiánya – nem számít bele az államadósságba¹⁸). Ide csoportosították át az 1. és 2. csoportba sorolt bankok ingatlanokkal kapcsolatos 200 ezer „rossz” vagyoni eszközét, összesen 51 milliárd euró transzferáron. Ezekért cserébe államilag garantált, 1–3 éves lejáratú kötvényekkel fizetett az eszközkezelő. A vagyoni eszközöket értékesíteni (köztük mintegy 76 ezer lakást) hatalmas feladat.¹⁹ 2013 során a SAREB működésének rendezésével (kötvények kibocsátása, tőkeinjekció, üzleti terv, a vagyontranszfer rendezése) volt elfoglalva, és az értékesítés lassan indult el. A piaci ingatlanárak és a kereslet nyomottak maradtak. Az évet, mint várták is, veszteséggel zárta az eszközkezelő.

¹⁴ Európai Pénzügyi Stabilitási Eszköz, illetve Európai Stabilitási Mechanizmus.

¹⁵ BFA/Bankia, CaixaCatalunya, NCG Banco, Banco de Valencia

¹⁶ Lásd az Eurostat 2012 júniusi állásfoglalása:

http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/INFONOTE_SPAIN/EN/INFONOTE_SPAIN-EN.PDF és Banco de Espana (2013b).

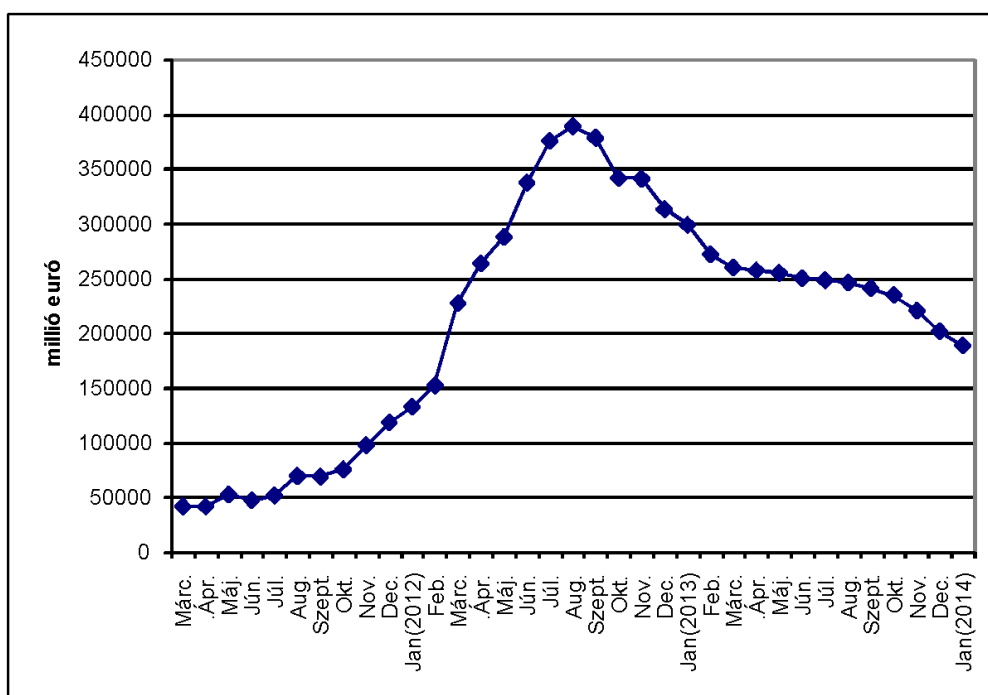
¹⁷ www.esm.europa.eu/assistance/spain

¹⁸ <http://www.abc.es/economia/20130403/abci-eurostat-confirma-sareb-afectara-201304031635.html>

¹⁹ http://economia.elpais.com/economia/2013/08/16/actualidad/1376654310_243909.html

A befektetői bizalom időközben valóban visszatért, külföldiek ismét vásárolnak állampapírokat. Az intenzív feltőkésítés, átszervezés és portfóliótisztítás következtében a spanyol bankrendszer most „egészségesebb”, mint több más uniós országé. Az EU negyedik legnagyobb bankszektoráról van szó (Egyesült Királyság, Németország és Franciaország után), ami a 28 tagállam banki eszközállományának 10%-át birtokolja (Carbó–Rodríguez, 2014).

Az Európai Központi Bank (EKB) szerepe meghatározó volt a spanyol bankrendszer stabilizálásában. 2012 szeptember elején az OMT (*Outright Monetary Transactions*, közvetlen monetáris tranzakciók) program bejelentésével az EKB gyakorlatilag a spanyol bankrendszer mögé állt. Ez kötvénylvásárlási program volt korlátlan felső határral, és 3 éves lejáratú állampapírokra. Ez a bejelentés volt az, ami igazán pozitívan hatni tudott a spanyol államadósság külpiazi finanszírozhatóságára. 2012 közepén a spanyol bankrendszer jelentős tőkeinjekciókat (likviditási hitelt) kapott az EKB-től, ami aztán fokozatosan fogyott. 2014 elejére a hitelezés már visszaállt a két évvel korábbi szintre (4. ábra). Mindehhez az is hozzájárult, hogy az utóbbi időben a spanyol bankok hitelfelvételi feltételei a nemzetközi piacokon javultak.

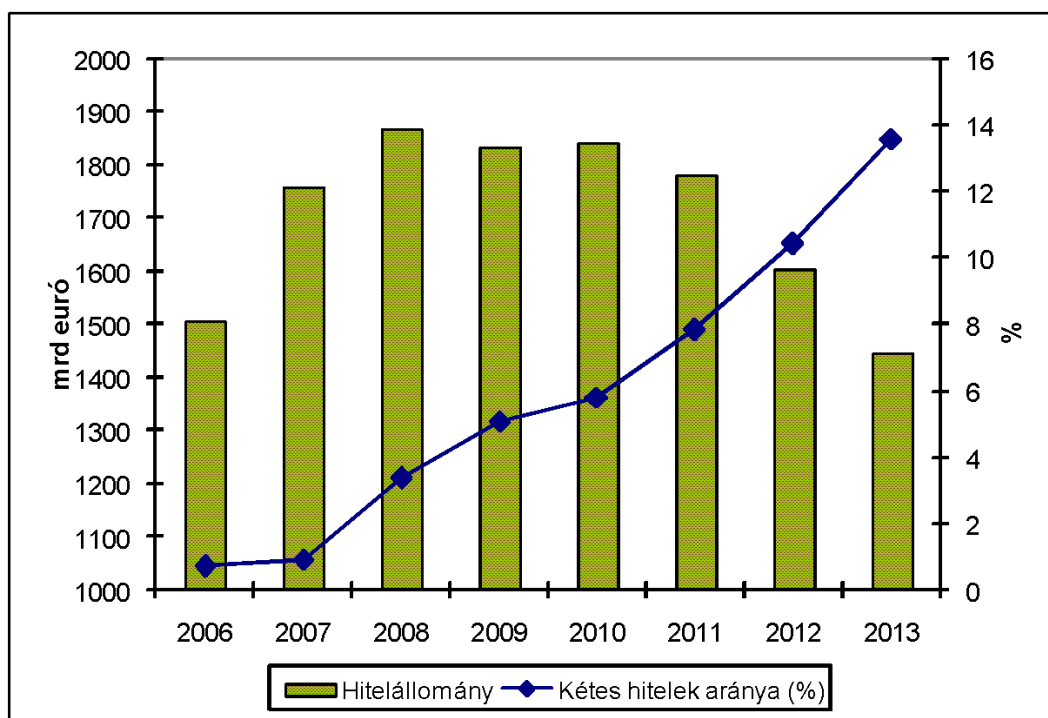


Forrás: Banco de España

4. ábra: A spanyol bankrendszer nettó kölcsönei az Európai Központi Banktól

A spanyol bankrendszer kétes hiteleinek aránya 2007 után drasztikusan megugrott (2013 végére 13,6%-ra, 5. ábra) ugyanakkor 2011 után jelentősen csökken a bankok, hitelintézetek hitelezési tevékenysége. Emögött az áll, hogy a spanyol bankok egyrészt óvatosak, és egyre nagyobb tartalékokat kell képezniük, másrészt a gazdaság pangása és a magas munkanélküliség miatt a hitelek iránti igény is kisebb lett. Továbbá a 2012 és 2013 közötti hitelállomány-csökkenés felét az okozta, hogy az 1. és a 2. bankcsoport eszközei átkerültek az Állami Eszközkezelőhöz (SAREB). A kétes hitelek arányának növekedése részben az összes hitelállomány számottevő zsugorodásának is köszönhető (Banco de España, 2013), valamint szerepet játszik benne a spanyol jegybank szabályozása. 2013 szeptemberétől ugyanis szigorúbb minősítési és tartalékolási szabályok léptek életbe, és így 21 milliárd eurónyi

hitelállomány átminősült kétesnek (ez kb.10%-nyi növekedést okozott). A bankok fedezeti rátája (hiteltartalékok/nem teljesítő hitelek) ugyanakkor javult (IMF, 2014).



Forrás: Banco de España

5. ábra: A spanyol bankok és egyéb pénzügyi intézmények összes hitelállománya (Mrd euró, bal skála) és ebből a kétes hitelállomány (százalék, jobb skála)

A bankszektoron kívül a magán- és a vállalati szféra is nagymértékben eladósodott (a két szektor adóssága együtt a GDP 207%-ára rúg)²⁰. Ennek a felhalmozott adósságnak a csökkenése folyamatban van, de ez hosszadalmas, és gátolja a gazdaság növekedését, a fogyasztás és a beruházások fellendülését. A lakásárak nagyot zuhantak, a 2008-as csúchoz képest 30%-kal alacsonyabbak a négyzetméterárak, de még további esés várható. 2000 elején 856 euró volt a lakások négyzetmétere, a csúcson, 2008 elején 2101 euró, 2013 végén pedig 1495 euró, ami a 2004-es szintnek felel meg.²¹

A bankok többsége nem termel profitot, hagyományos hitelezői tevékenységük gyenge. A belső piacon alacsony a lakossági (és a vállalati) hitel igény, a külső, feltörekvő piacok gyengülése pedig kihathat az ottani kintlevőségekre, profitra.

A bankrendszeren kívül a munkaerőpiac is súlyos minőségi és szerkezeti problémákkal terhelt.

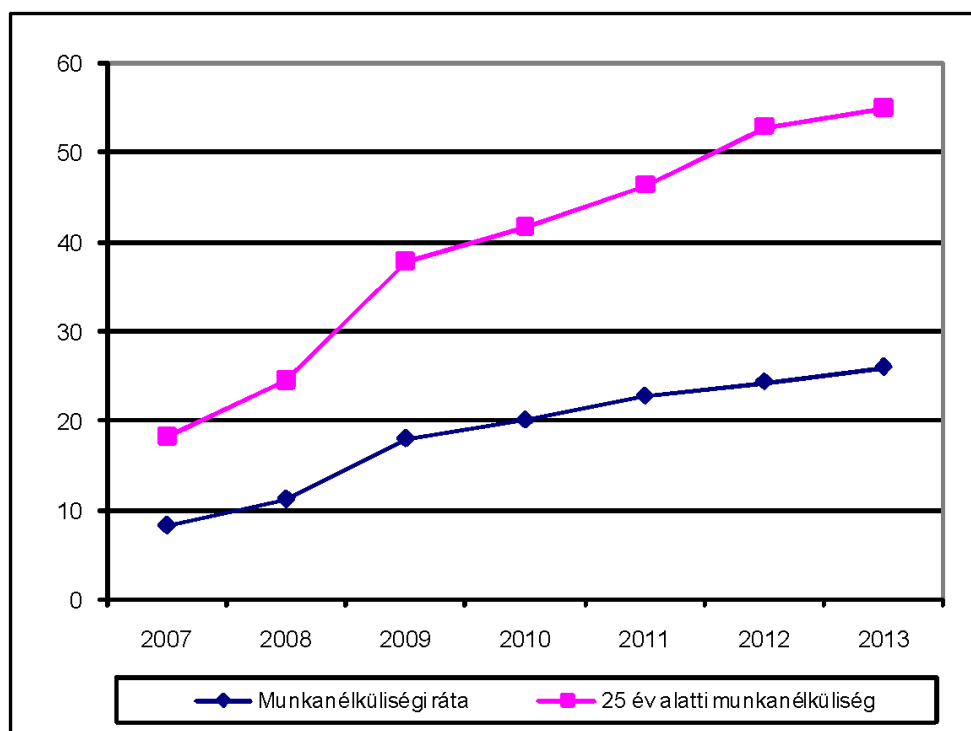
A munkaerőpiac helyzete

A magas munkanélküliségről Európában már mindenkinek Spanyolország jut eszébe. A válság kirobbanása után látványosan és gyorsan ugrott meg a munkanélküliek aránya 20% fölé, s a 2013-as adatok szerint már 26,03% volt. Ez azt jelenti, hogy jelenleg közel 6 millió ember munkanélküli Spanyolországban. Csökken az aktív népesség aránya is (2011 óta 400

²⁰ Morgan Stanley (2013) p. 24.

²¹ <http://www.fomento.gob.es/BE2/?nivel=2&orden=35000000>

ezer fővel, jelenleg 22,6 millió), van, aki kivándorol, vagy felhagy a munkakereséssel.



KÉREM SZÉPEN MEGADNI A FORRÁST. Forrás: Eurostat

6. ábra. A munkanélküliség alakulása a válság éveiben

A fiatal (25 év alatti) munkanélküliségi ráta nagyon magas, 55%-os. Pontosabban ez azt jelenti a statisztikai hivatal adatai szerint, hogy 2013 végén 889 ezer fiatal nem talált munkát abból az 1 millió 600 ezerből, aki aktív. Ugyanakkor 2 millió 800 ezer nem aktív, vagyis tanuló fiatal van ezeken felül az országban (tehát az összes fiatal spanyol mintegy 20%-kaaz, aki nem tanul és nincs munkája)²². Ez a „NEET” (*Not in Education, Employment or Training*) réteg jelentősen nőtt a válság következtében (2007-ben még 14% volt az arányuk), és az alacsony iskolai végzettségűek a legsérülékenyebbek közülük (Alegre–Todeschini, 2013). OECD-összehasonlításban ez a magas NEET-arány összefügg a spanyol munkaerőpiac sajátosságaival, a rövid idejű szerződésekkel és a korai iskolaelhagyók magas számával (Wölfl, 2013, Dolado et.al., 2013). A spanyol 16–24 évesek kétharmada határozott idejű szerződésekkel dolgozik, ha egyáltalán felveszik, miután kikerül az oktatásból. Nem ritkán 3–5 év is eltelik, mire munkát találnak a végzett diákok. Képességeik sokszor nem felelnek meg a vállalatok igényeinek. A korai iskolaelhagyók aránya a válság előtt tartósan 30% volt, s a válság következtében 25%-ra csökkent, de még ez az arány is több mint kétszerese az európai átlagnak (Dolado, et.al.2013).

Igen magas, 59% a hosszú távon munkanélküliek aránya, vagyis azoké, akik több mint egy éve nem találnak munkát. Ezek fele alacsony képzettségű, és 35%-uk45 évesnél idősebb²³. Ez a munkavállalási perspektívák szempontjából igen negatív tényező. A tapasztalatok szerint minél hosszabb ideig munkanélküli valaki, annál nehezebb az újbóli munkába állás. A rövid ideje munkanélküliek sokkal nagyobb eséllyel találnak állást, mint azok, akiknek régóta nincs munkájuk, motivációjukat veszítik, belefáradnak és tudásuk is elévül (González–Segales,

²²http://economia.elpais.com/economia/2014/01/23/actualidad/1390463734_055893.html

²³<http://www.fedeablogs.net/economia/?p=34286>

2012). A „humántőke” minősége így romlik, ami az egész ország versenyképességére is kihat. A sokáig tartó munkanélküliség visszaveti a családok jövedelmét, vásárlóerejét, negatívan hat a belső kereslet alakulására, a társadalom szociális és pszichológiai helyzetére.

A munkanélküliség tekintetében nagyok a különbségek az egyes autonóm régiók között. Andalúziában 36%-os, Baszkföldön pedig 15%-os a munkanélküliség. A régiók között hagyományosan kicsi a munkaerő-áramlás, a mobilitás. A szerződéseken belül a helyváltóztatással járók aránya (mobilitási ráta) 11,3 és 12,5% között mozog²⁴. A 17 régió közül öt fogad több munkást, mint ahányan eltávoznak onnan (Madrid, Katalónia, Baleár-szigetek, Baszkföld, Navarra). A mobilitást a saját tulajdonú lakások számának megnövekedése is gátolta a válság kitörése előtti években.

Mint köztudott, a spanyol munkaerőpiacon a határozatlan idejű dolgozók mellett egyidejűleg létezik a határozott időre felvett, könnyen elbocsátható dolgozók rétege (Éltető, 2012). Ez a duális munkaerőpiac káros a termelékenységére, a rövid időre felvetteket nem képzik tovább a vállalatok, nagy a munkaerő rotációja. A 2008-as világgazdasági válság és a spanyol építőipari „buborék” kipukkadása miatt rengeteg ember került az utcára. A fix szerződéses réteget érintették elsősorban a válság miatti leépítések, hiszen, ha a béralkukkal védett dolgozók bérei nem csökkenhetnek, akkor a „védetlen” réteg elbocsátásával tud a vállalat reagálni a válságra.

2012 februárjában a spanyol kormány újabb átfogó munkaerő-piaci reformot fogadott el²⁵. Az elfogadott reformcsomag több területet érintett (Éltető, 2012):

- Tovább könnyítette a munkaerő elbocsátásának jogi kereteit (pl. évi 45 helyett 33 nap végkielégítés).
- A kollektív béralkukkal szemben prioritást élvez, ha a vállalatnál alakul ki egyezség a munkáltatók és munkavállalók között. A munkáltatók egyoldalúan bevezethetnek bizonyos változtatásokat a munkakörülményekben.
- Kimondta az egy évnél régebben alkalmazottak képzéshez való jogát, a képzéseket „számlán” gyűjtheti a dolgozó. Létrehozta a „képzési és tanoncszerződést”, a fiatalok felvételének ösztönzésére, a korhatárt 30 évre növelik.
- Új határozatlan idő szerződést hozott létre az egyéni és kisvállalkozók (50 foglalkoztatott alatt) támogatására, akik adókedvezményt, illetve tb-járulék kedvezményt kapnak, ha fiatalokat, munkanélkülieket vagy nőket alkalmaznak (olyan ágazatokban, ahol kevés a női dolgozó).
- Korlátozta az egymás utáni határozott idejű szerződések kötését ugyanazon dolgozónál, maximum 2 évre.
- Könnyítette a részmunkaidő és a távmunka feltételeit és a munkavállalók térbeli és időbeli mobilitását.
- Korlátozta a pénzintézetek és az állami közalkalmazottak végkielégítéseit.

Két év telt el a reform bevezetése óta, s ugyan ez nem túl hosszú idő, de már lehet néhány szempontból értékelni az eredményeket. A spanyol kormány felkérésére az OECD is készített egy első értékelő tanulmányt (OECD, 2013). A tanulmány leírja, hogy a reform hozzájárult ahhoz, hogy a munkaerő költségei mérséklődjenek a vállalatok számára, és felhívja ezzel kapcsolatban a figyelmet a munkabérek egyenlőtlenségére. Ez azt jelenti, hogy a bérek csökkenése főleg az építőipari és szolgáltatási dolgozókat és köztük is a kisebb fizetésűeket érintette, így a jövedelemegyenlőtlenségek egyre élesednek. Nőtt a határozatlan idejű felvételek száma, főleg a kis- és középvállalatok körében (havi átlag 25 ezer új szerződés) de még mindig magas és emelkedő a határozott idejű szerződések aránya (2013-ban 24%).

A 2012-es munkaerő-piaci reform után a részmunkaidős foglalkoztatottság megemelkedett, aminek egy része alulfoglalkoztatottság (teljes munkaidőben szeretne dolgozni, de csak

²⁴http://www.sepe.es/contenido/observatorio/mercado_trabajo/2274-2.pdf

²⁵ A nyolcvanas évek óta ez már a kilencedik munkaerő-piaci reform volt.

részmunkaidőt talált). Emelkedett a határozott időre felvettek száma is (a 2013-ban kötött szerződések 92%-a ilyen volt), jellemzően a spanyol munkaerőpiacra, ami általában ezen keresztül alkalmazkodik. Éppen ezt tartják a reform egyik legnagyobb hiányosságának, hogy a határozott idejű szerződéseket szinte érintetlenül meghagyta, fenntartva a munkaerőpiac dualitását (FernándezKranz, 2014).

A reform nem szüntette meg a munkaerő-piaci dualitást. Ugyan a 41 féle szerződéstípus helyett már csak 5 féle létezik, de továbbra is megmaradt a határozott és a határozatlan időre felvettek elkülönülése.

Az Európai Bizottság 2013 novemberében már jelezte, hogy Spanyolországban a munkaerő-piaci reform újabb verziójára lesz szükség.²⁶ Az aktív munkaerő-piaci tennivalók, a szerződéses és képzési dualitás terén további lépésekre van szükség. A korábbi intézkedéseket kell pontosítani, egyszerűsíteni és tovább flexibilizálni. Brüsszel nem elégedett a hosszútávú munkanélküliség csökkentésére tett lépésekkel, a munkaügyi központok hatékonyságának javítását várja, és például javasolja a mostani 17 regionális helyett egyetlen munkaügyi webportál létrehozását, ahol az állásajánlatok közül válogatni lehet²⁷.

Várható tehát, hogy további reformlépések szükségesek a munkanélküliség problémáinak kezelésére.

Zárszó

A nemzetközi válság súlyos és elhúzódó hatásai nyomán világossá vált, hogy Spanyolország modellváltás előtt áll. A korábbi, olcsó hiteleken és az építőiparon alapuló gazdasági növekedés nem tartható fenn tovább. A szinte minden területet érintő recessziót, úgy tűnik, egyedül a külgazdasági szektor vészelte át valamennyire, a spanyol kivitel töretlenül jól teljesít. Jelenleg tehát az exportalapú növekedési modell az, ami adódik, legalábbis középtávon. Hosszabb távon azonban kérdéses, hogy ez lesz-e az igazi alap, amelyre a spanyol fejlődést építeni lehet. Több bizonytalansági tényező is felmerül ezzel kapcsolatban. A spanyol kivitel belső és külső tényezők miatt is sérülékeny. A belső tényező azt jelenti, hogy a termék és a vállalati szerkezet egyelőre meglehetősen koncentrált, viszonylag kevés számú nagyvállalat adja a kivitel zömét. A külső tényező pedig egyrészt a külpiaci kereslet, illetve az EU-n kívüli feltörekvő piacok dekonjunktúrája, másrészt az euró felértékelődése. Továbbá az sem valószínű, hogy a kivitel, illetve az exportkapacitás bővítése elegendő munkahelyet tud teremteni ahhoz, hogy a kiugróan magas munkanélküliségi rátát legalább a felére le lehessen szorítani.

Ez az a tényező, ami az elkövetkezendő években a legnagyobb gondot okozza majd. A bankrendszer szanálása már nagyjából megtörtént, a pénzügyi szektor és az államháztartás problémáit lassacskán rendezni lehet, de a magas munkanélküliség hatékony kezelésére egyelőre nem látszik a megoldás.

Irodalom

- Alegre, M.A. – Todeschini, F. (2013): The most vulnerable „NEET”s in Spain tend to come from families with the lowest level of education.
<http://blogs.lse.ac.uk/europpblog/2013/08/12/the-most-vulnerable-neets-in-spain-tend-to-come-from-families-with-the-lowest-levels-of-education/>
- Álvarez, J.A.M.- Figueroa, C.S. – Vázquez P.C. (2014): La economía española, su evolución y escenarios para la recuperación. Instituto de Estudios Fiscales.
- Artus, P (2013): Will Spain become Europe's „China”?

²⁶http://economia.elpais.com/economia/2014/01/16/agencias/1389846822_179964.html

²⁷<http://www.fedeablogs.net/economia/?p=34112>

- NatixisFlashEconomicsEconomicResearch no. 727, October
- Banco de España (2013): Financial StabilityReport. 11/2013, November.
- Banco de España (2013b): DevelopmentsinSpanishpublicdebtsincethe start of thecrisis. Economic Bulletin, July-August.
- BBVA (2014): SituaciónEspaña. Primer Trimestre 2014.
- Carbó V.S – Rodríguez F.F. (2014): The Spanish banking sector: a comparisonwithits European peers. SEFO – SpanishEconomic and Financial Outlook Vol 3. No 1.
- Chislett, W (2013): Spain’s exports: theeconomy’s salvation. Real InstitutoElcano. ARI no. 47, 4/12/2013.
- Correa-López, M. – Doménech,R. (2012): The Internationalisation of SpanishFirms. BBVA EconomicWatch, 7. December.
- Dolado, J.J.–Jansen.M.–Felgueroso,F. – FuentesA. – Wölfl, A. (2013): YouthLabour Market performance in Spain and itsDeterminants – a Micro Levelperspective. OECD EconomicsDepartmentWorkingPaper no. 1039.
- Éltető A. (2012): A spanyol adósságválság kialakulása és hatása a válságszabályozásra. Európai Tükör,XVII. évfolyam, 2. szám,p. 89–108.
- European Commission (2013): AlertMechanismReport 2014. (13.11.2013.)
- European Commission (2014): European EconomicForecast. Winter 2014. European Economy no.2/2014.
- FernándezKranz, D. (2014): El mercado de trabajo en Españadosañosdespués de la reforma.Cuadernos de InformaciónEconómica no. 238 enero/febrero
- Funcas (2014): Panel de Previsionespara la economíaespañola. Enero 2014.
- García-Canal, E. (2013): The internationalexpansion of Spanishfirms: Strengths and weaknesses. SEFO – SpanishEconomic and Financial Outlook Vol 2. No 6
- Gros, D. (2013): Foreigndebt versus domesticdebtinthe euro area. Oxford Review of Economic Policy. Vol. 29, no. 3. p. 502–517.
- González G.E. – Segales K. M. (2012): EEO Review: Long-termunemployment, 2012 Spain. European EmploymentObservatory.
- Herce, J.A. (2013): La reforma de las pensiones en España.Cuadernos de InformaciónEconómica no. 235 julio/agosto
- IMF (2013): Spain - Country report, selectedissues
- IMF (2014): Spain: Financial Sector Reform – FinalProgressreport. IMF Country Report no. 14/59. February
- López, C. – Jiménez, S (2013): Spain’s publicfinances: Presentsituation and futureoutlook. SEFO – SpanishEconomic and Financial Outlook Vol 2. No 6.
- Morgan Stanley (2013): Economics and Banks – The new Spain. Research Report.
- National Reform Programme 2013 Kingdom of Spain
- OECD (2013): The 2012 Labour Market Reform in Spain: A PreliminaryAssessment.
- Wölfl, A. (2013): Improvingemploymentprospectsforyoungworkersin Spain. OECD EconomicsDepartmentWorkingPaper no. 1040.